

21.04.2018

Суржик Л.

Джордж Гамота: «Насамперед потрібно визначитися з інфраструктурою науки в Україні»

Минув рік відтоді, як створено Національну раду з питань розвитку науки і технологій (НРРНТ) – постійно діючий консультативно-дорадчий орган при Кабінеті міністрів України, що складається в Наукового та Адміністративного комітетів (DT.UA).

Перший склад НРРНТ затверджено КМУ 9 серпня 2017 р. Науковий комітет Нацради сформовано відповідно до європейської практики – Ідентифікаційним комітетом (ІК) з питань науки, більшість якого представляли іноземні вчені. Залучення до ІК знаних у світі закордонних дослідників дало змогу, так би мовити, підняти планку для членів Наукового комітету, обрати до НК вчених, які користуються повагою і довірою української й закордонної наукової спільноти.

Днями випала нагода поспілкуватися з американським вченим українського походження, закордонним членом Ідентифікаційного комітету Юрієм (Джорджем) Гамотою. Попри високі титули й посади: науковець у Bell Laboratories, директор Інституту науки та технології і професор фізики при Мічиганському університеті, президент Thermo Electron Technologies, директор з наукових досліджень у Пентагоні, президент і засновник фірми Science & Technology Management Associates (STMA LLC), професор емеритус Мічиганського університету), пан Юрій упродовж понад двох десятиліть активно сприяє науковій співпраці українських та американських дослідників у різних галузях науки. Джордж Гамота також є іноземним членом Національної академії наук України.

– *Пане Юрію, дозвольте поцікавитися, з якої нагоди ви нині в Україні?*

– Наразі я приїхав як експерт – для перевірки діяльності кількох академічних інститутів. Принагідно зустрівся з представниками Наукового комітету, поцікавився, що вже зроблено, що у планах. Ми обговорили багато назрілих питань, які стосуються діяльності НК, взаємодії з владою тощо. Моїх колег з Ідентифікаційного комітету це теж цікавить.

– *Яка ваша думка про роботу НК?*

– Мені було приємно дізнатися, що за невеликий відтинок часу (НК працює, фактично, з вересня 2017 р. – Л. С.) зроблено більше, ніж я очікував. Відверто кажучи, в мене були побоювання, що стан справ значно гірший. Але я переконався: напрацьовано багато. Попри те, що умови для роботи були далеко не сприятливі, – Науковий комітет досі працює без фінансової підтримки з боку держави, тобто не має бюджету для виконання своїх завдань і функцій. На мою думку, так не годиться, адже це не тільки обмежує можливості для роботи НК, а й створює певні корупційні ризики.

Я поцікавився, як оплачуються відрядження членів НК, оренда офісу, комунальні послуги, оргтехніка, витратні матеріали. У відповідь почув, що люди змушені з власної кишені витратити гроші на поїздки або ж їздити у відрядження за рахунок університету чи наукової установи. Науковий

комітет досі «безхатченко», а його два референти (юрист і секретар) працюють в університетській бібліотеці. НК має бути самостійним, ні від кого не залежним. Інакше неминуче виникатимуть конфлікти інтересів.

– *Які, на ваш погляд, здобутки в діяльності НК?*

– Науковий комітет визначив пріоритетні напрями роботи на нинішній рік. Перший – це створення Національного фонду досліджень (НФД). Розроблено Положення про НФД і проект змін до Закону про наукову і науково-технічну діяльність, які необхідні для того, щоби Фонд міг почати працювати. Другий важливий напрям докладання зусиль членів НК – реформа системи фінансування науки. Третій – підвищення вимог до результатів наукової роботи, зокрема до наукових публікацій та наукових журналів, які видаються в Україні. Члени НК порушують питання академічної доброчесності, викривають псевдовчених та шахраїв у науці. Думаю, що завдання на нинішній рік визначено правильно. І тепер треба подумати, як їх реалізувати.

– *А які бачите недоліки чи упущення?*

– Розумію важливість створення НФД та інших ініціатив Наукового комітету. Але це першочергові завдання. А що далі? Має бути стратегічний план... Тобто якою Науковий комітет бачить інфраструктуру (чи то пак – модель, систему) науки в Україні.

– *На початку нинішнього року відбулося перше засідання Національної ради з питань науки і технологій під головуванням прем'єр-міністра В. Гройсмана, на якому рефреном звучала сакраментальна фраза: «Дайте мені модель розвитку і фінансування науки...»*

– Наскільки стало відомо, Науковий комітет розробив пропозиції щодо моделі розвитку української науки та оперативного плану її реформування і подав їх на розгляд Кабміну. Можливо, наступне засідання Нацради буде присвячене обговоренню цих пропозицій.

Я розумію, що є закон про наукову діяльність і Науковий комітет повинен узгоджувати свою діяльність із його нормами та вимогами. Я можу лише висловити своє бачення ситуації. На мій погляд, наразі Фонд – не найголовніше. Насамперед потрібно визначитися з інфраструктурою науки в Україні.

– *І яка, на вашу думку, модель організації науки може бути прийнятною для нашої країни?*

– Я вважаю, що реформи в науці давно назріли. Адже за період незалежності в системі науки в Україні не відбулося жодних змін, – модель її організації залишається такою, якою вона була за радянських часів. А тому зміни мають відбутися, зокрема і в НАНУ.

– *Які саме?*

– Відповідь на це запитання зможемо знати, коли Національна рада з питань розвитку науки і технологій як уповноважений орган спільно з урядом дійдуть згоди в цьому доленосному для української науки питанні. Я можу лише висловити, знову-таки, власне бачення.

Будучність України, як і західних країн, залежить від підтримки фундаментальної науки, розвитку інновацій та створення робочих місць із достойною оплатою праці. Без створення умов, які підстобують інноваційний розвиток, та привабливих робочих місць для молоді – марно сподіватися на гідну перспективу.

– Ви брали участь в атестації наукових установ НАНУ. Яке ваше враження?

– Я брав участь у роботі атестаційної комісії НАНУ з оцінки діяльності трьох інститутів у Харкові, які входять до складу потужного науково-технологічного комплексу. Те, що я там побачив, мене приємно вразило. Багато молодих науковців з ученими-лідерами на чолі, котрі вирости в незалежній Україні. Чимало їх мали й мають шанс працювати за кордоном, але вони залишилися вдома, аби влити нову кров в українську науку. Я реаліст і знаю, що в багатьох інших наукових установах країни справи невтішні, а то й зовсім кепські. Частина інститутів згорнуть, а деякі, може, взагалі перестануть існувати. Адже наука – дуже конкурентна сфера, і в ній немає місця науці «другого класу». У науці, як і в спорті, – якщо хочете виграти, то мусите знайти й підтримувати найкращих.

– Як іноземний член НАНУ ви поділяєте думку, що Академія «переобтяжена» інститутами технологічного профілю? І ця її особливість – радянська спадщина, якій нерідко місце в музеї?

– Співіснування у структурі НАН, приміром, НТК «Інститут електрозварювання ім. Є. Патона» та Інституту математики (як представника фундаментальної науки) – це все-таки нелогічно. В НАН має розвиватися насамперед фундаментальна наука. Потужний науково-технічний комплекс може існувати самостійно, заробляючи кошти, і лише якусь частину грошей на певні фундаментальні дослідження отримувати з держбюджету. На мій погляд, деякі наукові установи технологічно-виробничого профілю могли б об'єднатися з відповідними міністерствами чи бізнесовими компаніями.

Багато розмов ведеться про інтеграцію університетської науки з академічною, з освітою. Але для того, щоб наука поселилася в університетах, потрібно, крім іншого, звільнити науковців від надмірного викладацького навантаження. Науковець університету, отримавши грант на дослідження, повинен мати право самостійно набирати дослідників, зокрема студентів.

– Які як чорт ладану цураються науки, а ті, кого вабить наука, шукають можливостей виїхати за кордон, бо як прожити молодому науковцеві на зарплату, еквівалентну 150 долларам на місяць, очевидно знає лише поважний очільник Нацради з питань науки і технологій. Отож відкладаються в довгу шухляду пропозиції Наукового комітету, дає холості оберти бюрократична машина, внесені до Кабміну документи довго не розглядаються. Національна рада, фактично, ще не розпочала виконання своїх функцій.

– Так, про це потрібно бити на сполох! Наукова спільнота має діяти активніше, вимагати від влади виконання покладених на неї функцій. Має також бути більше інформації про роботу Наукового комітету. Це необхідно,

зокрема, для формування громадської думки. Головне – щоб люди, населення, зрозуміли, чому наука важлива для них та їхніх дітей. Бо якщо просити гроші на науку – а це гроші платників податків, – то люди мусять знати, на що підуть кошти, яка користь від наукових досліджень. Так, зокрема, фермер має розуміти, що розвиток систем супутникового моніторингу дає змогу вести точне спостереження за станом полів і посівів, прогнозувати майбутній урожай. І коли він це розумітиме, то й підтримуватиме науку. І то стосується не лише України, Америка також пройшла через це, коли фермери Міннесоти заявляли: навіщо мільйони доларів віддавати на якісь там *fundamental research*, підтримуйте фермерів! Тепер ставлення американців до науки змінилося. Те ж саме має відбутися і в Україні. Головне – почати зміни і не зупинятися в цьому поступі.